

CORRESPONDENȚA UNOR INTELLECTUALI DIN COMITATUL HUNEDOARA CU TIMOTEI CIPARIU ÎNTRE 1850-1875

Liviu Botezan, Ioana Botezan

Timotei Cipariu a fost cel mai de seamă urmaș al corifeilor Școlii ardelen. Supranumit de lingviști părinte al filologiei românești el s-a impus îndeosebi în deceniile V-VII ale secolului al XIX-lea, ca o prominentă personalitate culturală transilvăneană. Într-adevăr, în această perioadă a jucat un rol important în viața culturală a Transilvaniei deoarece: a funcționat ca profesor și director al liceului din Blaj; i-a revenit sarcina de a aproviziona cu manuale școlile greco-catolice în calitatea lui de prefect sau director administrativ al tipografiei diecezane blăjene; a făcut parte din Capitlul metropolitan care administra fondurile menite să asigure stipendii sau burse pentru elevii și studenții merituoși; s-a numărat printre fondatorii Astrei, fiindu-i de la început vicepreședinte; a editat și redactat în cea mai mare parte "Arhivu pentru filologie și istorie"; a elaborat o serie de manuale școlare, dar și lucrări cu caracter științific etc. Multitudinea aspectelor activității desfășurate explică de ce Cipariu a întreținut o vastă corespondență cu intelectualii din toate comitatele sau județele transilvănene. Între aceștia figurează un număr destul de însemnat de hunedoreni, după cum demonstrează anexele pe care le publicăm la sfârșitul acestui studiu. În scrisorile trimise lui Cipariu, ei abordează: chestiuni legate de funcționarea școlilor, dar mai ales de aprovizionarea lor cu manuale; probleme cu caracter științific privind descoperirea unor vestigii arheologice, inclusiv a unor inscripții latine, la Ulpia Traiana Sarmizegetusa; modalități de a primi "Arhivu pentru filologie și istorie" sau lucrări științifice ale lui Cipariu; mijloace de a obține stipendii sau burse; aspecte ale organizării unei adunări generale a Astrei la Hațeg ș.a.m.d.

Pentru funcționarea școlilor confesionale românești din comitatul Hunedoara și pentru aprovizionarea lor cu manuale în primul deceniu de după revoluția din 1848-1849 edificatoare poate fi considerată corespondența purtată cu Cipariu de Ștefan Moldovan, între 1853-1858, când acesta din urmă a fost vicar greco-catolic al Hațegului. De fapt este vorba de 12 scrisori, din care primele 11 au apărut în "Sargetia", în urmă cu două decenii¹. Una din ele, cu data de 17/29 aprilie 1856 relevă că inimosul vicar a organizat la Hațeg o școală preparandială cu trei ani de studiu, fiecare an de studiu având două clase. Ea era completată cu o școală de normă pregătitoare, constituită din trei clase. La baza activității preparandiei a stat un plan de învățământ întocmit de vicar pe baza programelor fostelor școli triviale grâncerești și al școlii de normă din Blaj².

Scrisorile scot în evidență că școala de la Hațeg a putut să supraviețuiască între 1854-1858 numai datorită strădaniilor vicarului Ștefan Moldovan, precum și sacrificiilor celor două cadre didactice: Beniamin Densușianu și Simion Ulpianu. An de an, vicarul s-a zbatut să asigure școlilor manuale corespunzătoare. Dintr-o scrisoare din 9 noiembrie 1854, reiese că a reușit să cumpere cu 100 florini o casă pentru școală care a început să

1. Ioana Botezan, Documente privind istoria învățământului din Țara Hațegului, în "Sargetia", VIII, 1971, p. 115-128.

2. Ibidem, p. 126.

funcționeze cu data de întâi a acestei luni, având de la început 100 de elevi. Pentru desfășurarea normală a procesului de învățământ îi solicita cu insistență lui Cipariu să-i trimită 30 de Abecedare, 50 Gramatici, 50 Istoriei naturale și 50 Istoriei biblice. De altfel încă în prima epistolă din 27 decembrie 1853 îi ceruse canonicului blăjan 50 de exemplare ale Gramaticii române. Motivând că nivelul cunoștințelor viitorilor elevi era scăzut, lăsa să se înțeleagă necesitatea unui stagiou pregătitor de câteva luni³.

O altă epistolă din 26 noiembrie/ 8 decembrie 1854, reliefează că vicarul Ștefan Moldovan se îngrijea de asigurarea cu manuale și a celorlalte școli confesionale greco-catolice din comitatul Hunedoara. Confirmând primirea a 30 Abecedare și a 50 Istoriei naturale, prin această scrisoare îi mai cerea 50 Gramatici pentru preparandia din Hațeg, iar în plus încă 100 de abecedare pentru școala din Hunedoara și din alte localități hunedorene, unde prin zelul preoților, care s-au oferit să suplinească lipsa învățătorilor, s-au înființat noi unități de învățământ sătesc. În aceeași epistolă solicita, deasemenea, ajutorul în problema răspunsului pe care trebuia să-l dea ordinului gubernial referitor la lista cu manualele folosite la școala de normă în vederea aprobării oficiale a funcționării ei și a salarizării celor două cadre didactice⁴.

La 12 aprilie 1855 confirma primirea a 50 exemplare din Istoria naturală, partea întâia, de S. Mihali, iar la 25 mai, în același număr, partea a doua. Tot la 25 mai îi înștiința pe Cipariu că i-au parvenit 50 de exemplare de Gramatică, împreună cu un Acatist, rugându-l să-i comunice prețul lor⁵. O comandă mult mai amplă de manuale făcea Ștefan Moldovan prin scrisoarea din 29 aprilie 1856, Anunțându-l, în partea introductivă, că i-au sosit cele 10 Catehisme și 15 Abecedare solicitate în luna precedentă, îl atenționa pe Cipariu că în anul școlar viitor avea nevoie pentru preparandie și pentru celelalte școli din comitatul Hunedoara de: 50 Geografii și Istoriei ale Transilvaniei, 100 Aritmetici, 100 Istoriei naturale din care 30 exemplare să trateze regnul plantelor și al animalelor, 200 Abecedare, 30 Geografii ale lumii prelucrate de S.Mihali după Bürger, 100 "Metodici de a sumui la cap", 30 Istoriei biblice, etc.⁶.

Corespondența vicarului Ștefan Moldovan cu Timotei Cipariu prezintă importanță nu numai fiindcă evidențiază nevoia acută de manuale necesare desfășurării învățământului românesc hunedorean în primul deceniu post revoluționar, ci și pentru că reflectă dificultățile pe care le-a avut de înfruntat preparandia în scurtul răstimp cât a funcționat. Din corespondență reiese că dificultățile s-au datorat în primul rând potențialului economic extrem de scăzut al părinților elevilor care în covârșitoarea lor majoritate se emancipaseră recent de sub jugul apăsător al servituțiilor feudale. Potențialul economic precar a făcut ca elevii să poată achita cu greu și numai cu mare întârziere prețul manualelor. Aproape scrisoare de scrisoare vicarul Hațegului se plângea că nu a putut încasa prețul tuturor manualelor, cerând de fiecare dată o păsuire de câteva săptămâni sau luni. Astfel, chiar în prima epistolă, din 27 decembrie 1853 cerea 50 de Abecedare pe credit de o lună, precum și 50 Gramatici ale limbii române, plata acestora amânând-o până în primăvara anului viitor. La începutul amintitei scrisori de la sfârșitul

3 Ibidem. p. 121-122.

4 Ibidem. p. 122-123.

5 Ibidem. p. 123-124.

6 Ibidem. p. 126-127

anului 1854 preciza că în contul celor 30 Abecedare și 50 Istorii naturale nu-i putea trimite deocamdată decât 12 florini și 50 crâștari, restul nefiind încă strâns de la elevii cărora li s-au distribuit. De aceea atât pentru ele cât și pentru operele anunțate de filologul blăjan între care și Gramatica limbii române solicita o amânare până la târgul Hațegului din februarie anul viitor ⁷.

Din primele rânduri ale scrisorii din 25 mai 1855 rezultă că prețul unei Gramatici, care cuprindea elemente de limba română, se ridica la 1 florin, ceea ce echivala cu valoarea unei oi sau unei mierțe de grâu. Acest preț nu era exagerat de mare dar el se procura greu. De aceea autorul epistolei informa că nu izbutise să strângă de la elevi pentru cele 50 Gramatici primite decât 37 florini, ceilalți 13 urmând să-i expedieze ulterior. La 22 noiembrie 1855 îl anunța pe Cipariu într-un mod asemănător: "Pentru cărți școlastice până acum nu s-au adunat numai 10 florini" ⁸. În anul 1857, când Ștefan Moldovan s-a mutat de la Hațeg la Lugoj, fiind avansat canonic i-a rămas dator lui Cipariu cu o importantă sumă de bani pentru manualele școlare neachitate. Cerându-și scuze într-o scrisoare trimisă de la Lugoj cu data de 27 iunie 1857, el arăta că a lăsat strângerea banilor pe seama învățătorului Simion Ulpian. Dar acesta a fost nevoit să-i folosească pentru a supraviețui, întrucât Guvernul a refuzat să asigure salarizarea celor două cadre didactice ale școlii de la Hațeg. Din aceeași epistolă se poate deduce că numai datorită intervenției autorului ei, episcopia de la Lugoj le-a oferit celor doi profesori - învățători un ajutor de 20 de florini fără de care nu ar fi avut cum să facă față necesităților minime de trai până la sfârșitul anului școlar 1857 - 1858. Autorul scrisorii se angaja să plătească el banii restanți pentru manuale, în cazul că nu-i va primi de la Ulpianu și de la alți datornici din Țara Hațegului, datorită sărăciei. Solicita însă o amânare, deoarece avansarea la rangul de canonic și cheltuielile de mutare la Lugoj i-au costat 1200 florini ⁹.

Cele de mai sus aruncă o lumină edificatoare asupra cauzelor care au dus la încetarea preparandiei de la Hațeg în vara anului 1858, după doar patru ani de activitate. Una din cauze s-a amintit mai sus: precaritatea situației economice a țărănilor români din Țara Hațegului. Cu toată bunăvoința autorităților locale ale districtului, de la comunitățile sătești din Țara Hațegului s-au putut strânge cu greu cei 100 florini necesari cumpărării localului în care a funcționat școala. Întrucât aici, după desființarea regimentelor grănicerești, nu s-a păstrat proprietatea colectivă asupra munților și pădurilor, nu s-a putut constitui, ca în districtul Năsăud, un fond școlar din averea comună. Iată de ce n-a fost posibilă nici asigurarea salariilor cadrelor didactice. Asigurarea lor ar fi putut veni din partea Guvernului Transilvaniei. Guvernul a refuzat însă să înscrie în bugetul său suma necesară, deși ea era minimă. Din acest motiv salarizarea celor două cadre didactice s-a realizat din expediente, fiind în permanență sub limita necesară unui minim de trai decent. Cei doi învățători au făcut față cu greu acestor necesități iar când speranța salarizării lor s-a năruit, a părăsit școala mai întâi Benjamin Densușianu și apoi și Simion Ulpianu, în condițiile menționate.

Desigur, corespondența lui Ștefan Moldovan din perioada cât a fost vicar al Hațegului cuprinde și alte informații decât cele referitoare la funcționarea preparandiei. De

7. Ibidem, p. 121-122.

8. Ibidem, p. 124-125.

9. Vezi Anexa VI

pildă conține referiri la comenzi de Minee, Trioduri, Penticostare, Orologii, Propovedanii și alte cărți de uz religios, necesare preoților din parohiile greco-catolice ale comitatului Hunedoara, ca cele de la Vâlcelele Bune, Ciula Mică, Ohaba Ponor etc. Ea reliefează, de asemenea, continuarea preocupărilor anterioare ale viitorului canonic lugojan pentru strângerea de documente istorice privitoare la români, pe care le va publica ulterior în revista Astreii "Transilvania". Nu lipsesc nici semnalările unor vechi tipărituri românești din secolele XVI-XVII, existente în unele parohii, de care Cipariu avea nevoie pentru studierea evoluției istorice a limbii române¹⁰.

Dascălul Simion Ulpianu, amintit în corespondența vicarului Ștefan Moldovan, era, de fapt, preot, fiind absolvent al teologiei din Blaj. În condițiile de atunci, până în deceniul al VII-lea din veacul al XIX-lea, întrucât românii transilvăneni nu dispuneau decât de teologii ca instituții de învățământ superior, cadrele didactice ale gimnaziilor sau liceelor, precum și ale preparandiilor și chiar ale școlilor de normă românești se recrutau dintre cei mai merituoși absolvenți ai acestora. Ca învățător-profesor la preparandia din Hațeg, Ulpianu i-a scris lui Cipariu în ianuarie și în martie 1858. Ambele scrisori devedesc că preparandia din Hațeg și-a încheiat activitatea în acest an și nu în 1857, cum s-a crezut până acum. Ele mai relevă că Ulpianu poseda o serie de antichități descoperite în fosta capitală a Daciei traiane, care se păstrau la fratele său din Sarmizegetusa. Probabil pentru a-l ajuta să învingă dificultățile materiale în care se zbătea, Cipariu s-a oferit să i le cumpere pentru muzeul din Blaj. Oferta a prilejuit, de altfel, cele două epistole ale lui Ulpianu. În cea dintâi, din ianuarie 1858, el își exprima cu satisfacție acordul de a vinde antichitățile pe seama muzeului și-l ruga pe fostul profesor să-i expedieze contravaloarea lor la preparandia din Hațeg, unde mai continua să funcționeze până la sfârșitul anului școlar. Totodată se arăta dispus să expedieze imediat la Blaj antichitățile cu volum mic, ca de pildă monedele, urmând ca pe cele mai grele să le trimită numai în primăvară sau vară. În cea de a doua scrisoare, din martie 1858, menționează printre antichitățile oferite muzeului blăjan: o statuie de marmoră albă, un cap de femeie "cu conci" tot din marmoră, trei "frustre" de cărămizi sau țigle cu inscripții latine; 12 "frustre" de bani romani, din care 7 de argint și 5 de aramă, 54 "frustre" de mărgelile romane etc.¹¹.

După desființarea preparandiei din Hațeg, Simion Ulpianu a funcționat ca preot, între 1858-1861, la Plosca-Baia și între 1862-1863 în comuna natală, Sarmizegetusa. Din Plosca Baia el i-a trimis lui Cipariu o a treia epistolă cu data de 3 februarie 1861, iar din Sarmizegetusa o a patra, la 15 iunie 1862. Prin scrisoarea din februarie 1861, Ulpianu îi pune la dispoziție o "poezie" pe care a compus-o în graiul românilor hațegani sub influența folclorului din Țara Hațegului. Totodată îl ruga să-l ajute s-o tipărească în 300-400 de exemplare, urmând ca prețul tiparului să-l achite după ce o va vinde, deoarece, fiind preot tânăr, posibilitățile materiale îi erau limitate. Dacă Cipariu considera necesar, avea latitudinea de a opera modificări în forma și limbajul "poeziei". Prin epistola din iunie 1862 Ulpianu îi reamintea fostului său profesor că în anul precedent i-a expediat un manuscris în versuri sub titlul: "Pintea sau iobăgiei dein Țara Hațegului", pentru a-și da părerea asupra lui și eventual a-l tipări sub forma unei broșuri¹².

10. Ioana Botezan, op. cit. p. 123-125.

11. Vezi anexele X/1 și X/2

12. Vezi anexele X/2 și X/4

Cipariu n-a ajuns să editeze poemul "Pintea" nici în anul 1862, nici în anii imediat următori, fie din cauza ocupațiilor lui multiple, fie pentru că n-a avut siguranța recuperării cheltuielilor de tipărire. Întrucât tânărul Simion Ulpianu a murit în anul 1863, se pare răpus de tuberculoză, poemul lui s-a păstrat sub formă de manuscris în arhiva lăsată de filologul blăjan. De aceea, profesorul Albu l-a atribuit în mod eronat lui Cipariu, cu ocazia editării poeziilor acestuia într-un volumaș¹³.

Scrisorile lui Simion Ulpianu dovedesc că el a fost înzestrat cu frumoase aptitudini intelectuale și de aceea moartea lui prematură poate fi considerată ca o grea pierdere pentru mediul intelectual hunedorean din acea vreme. Cu aptitudini intelectuale asemănătoare era înzestrat și succesorul său la parohia Sarmizegetusei, preotul Ioan lanța care a absolvit tot teologia din Blaj. Acest lucru se desprinde din cele trei epistole pe care el i le-a adresat lui Cipariu între 1868-1871. În primele două, datând din 17 mai 1868 și respectiv 29 mai 1870, îi trimite câte o inscripție latină, de fapt epitafe. Cunoscând limba latină, lanța le-a copiat de pe sarcofage descoperite întâmplător pe teritoriul fostei Ulpia Traiana. Cipariu a avut astfel posibilitatea să le publice în "Arhivul", iar de acolo au fost preluate și introduse în I.D.R.¹⁴.

Cea dintâi epistolă arată că lanța era abonat la "Arhivul" lui Cipariu. Doriința de a se abona și pe 1871, l-a determinat pe lanța să-i trimită redactorului, la începutul acestui an, cea de a treia scrisoare. Fiindcă nu-i mai parvenise "Arhivul" de la nr. 38, îl ruga pe Cipariu să-i expedieze numerele următoare pentru a avea colecția completă. Îi cerea de asemenea să-l informeze dacă putea trimite banii pentru reînnoirea abonamentului¹⁵.

Problema achiziționării "Arhivului" pentru filologie și istorie îl preocupa și pe Teodor Petrișor, profesor la preparandia din Deva, după cum reiese dintr-o scrisoare adresată filologului blăjan cu data de 3 martie 1873. Întrucât Cipariu îl informase că un exemplar din colecția "Arhivului" costă 12 florini, autorul scrisorii se oferea să-l cumpere în două exemplare, dar în rate lunare de câte 2 florini motivând că lea-fa-i modestă nu-i permitea să-l achite deodată integral¹⁶.

Spre deosebire de profesorul Teodor Petrișor, viceprotopopul Hunedoarei, Ioan Fodor, îi comunica lui Cipariu, la 29 decembrie 1853, că s-a conformat circularei episcopale și i-a îndemnat pe preoții subordonați să se anunțe dacă voiau să-și procure Gramatica elementară a limbii române care urma să vadă lumina tiparului în ianuarie 1854. Deși gramatica nu costa decât un florin exemplarul, cei mai mulți preoți au invocat necunoașterea scrierii cu litere latine, ei fiind obișnuiți doar cu cele chirilice. Iată de ce, în afară de el, nu au "prenumărat" pentru gramatica anunțată decât parohul Nicolau Popovici din Boș și preotul cu același nume din Ghelar¹⁷.

În corespondența primită de Cipariu se păstrează de asemenea două scrisori provenite de la Gavrilă Pop Laslo. Acesta a predat până în 1854 istoria și geografia la gimnaziul din Blaj. Din 1854 până în 1858 a fost preot la Plosca-Baia, iar între 1858-1862

13. N. Albu, Timotei Cipariu, Poezii, Cluj-Napoca, 1976, p. 150.

14. D.M. Pippidi și I.I. Rusu, Inscriptiile Daciei Romane. vol. III/2, p.325 și 375; vezi și anexele V/1 și

V/2.

15. Vezi anexa V/3.

16. Vezi anexa IX.

17. Vezi anexa IV.

vicar al Hațegului. Fiind la curent cu preocupările lingvistice ale filologului blăjan, la 1 iunie 1858 îi aduce la cunoștință că-i trimitea Ciaslovul de la Peșteana, urmând ca ulterior să-i expedieze Pravilioara și Tripticul, pe care încă nu putuse să le procure. Autorul epistolei a profitat de împrejurare pentru a-l ruga pe Cipariu să se intereseze de manuscrisul manualului său de geografie, pe care-l trimisese înainte de a părăsi Blajul la cenzura ce funcționa pe lângă Guberniul Transilvaniei¹⁸.

O altă epistolă din 1 decembrie demonstrează că Gavrilă Pop Laslo continua să aibă preocupări științifice în domeniul istoriei și după ce a devenit vicar al Hațegului. Din cuprinsul ei rezultă că autorul scrisorii voia să polemizeze cu revista "Idök Tanuja" (Martorul vremurilor), care-i contesta valabilitatea afirmației făcute într-un studiu, referitoare la Moldova și Țara Românească. Afirmația o luase pe când studia la Cluj de la istoricul maghiar din secolul al XVII-lea Forgách Ferenc și avea următoarea formulare: "Duae Valachicae, Transalpina et Cisalpina, singulae voivodas habet quorum fines usque ad Pontum Euxinum praetendentur". Contestatorul din Idök tanuja" pretindea că în lucrarea lui Forgách afirmația de mai sus ar fi sunat astfel: "Duae Valachicae provinciae fuerunt hungaricae" Fiindcă Cipariu dispunea în biblioteca sa de lucrarea lui Forgách, îl ruga s-o răsfoiască și să-i comunice care din cele două formulări era reală, pentru a putea răspunde în mod științific autorului articolului din revista maghiară¹⁹.

Interesantă apare scrisoare din 14 noiembrie 1857 a lui George Ciaclan, absolvent și el al teologiei din Blaj, care la această dată îndeplinea o funcție administrativă la Deva, iar în anul 1861 va deveni vicecomite al comitatului Hunedoara. Prin ea îl informa pe Cipariu că întrucât știa de pagubele suferite de biblioteca sa din partea insurgenților maghiari în primele luni ale anului 1849, se simțea dator să-i aducă la cunoștință că a confiscat o carte ce ajunsese în mâinile chirurgului Spanyol Jozsef din Deva. Cartea a confiscat-o, când a aflat că aceasta a vândut-o rabinului din localitate cu 25 florini de argint. Autorul ei era Ioannis Buxtorfi și avea titlul: Concordantiae bibliorum hebraicae. Anul apariției cărții era 1632 și mai avea ca subtitlu Tabulae Codicum hebraicarum. Aducându-i la cunoștință titlul, îl ruga pe Cipariu să-i comunice dacă nu-i lipsea din biblioteca sa sau dacă nu provenea din cea diecezană. Insista asupra răspunsului deoarece asupra lui Spanyol Jozsef plana și bănuiala că în timpul războiului civil și-ar fi însușit odăjdii preoțești din unele biserici românești, ca de pildă din cea de la Zizin²⁰.

Alte două epistole reprezintă intervenții la Timotei Cipariu pentru sprijinirea obținerii unor burse de studii în anul 1869. Una din ele provenea de la Mihai Dobo, secretar la judecătoria din Orăștie. Acesta îl ruga pe canonicul blăjan să-i sprijine, în cadrul Capitalului metropolitan, cererea de a i se lăsa frateiui său bursa pe care o avusese la Blaj și după mutarea lui la gimnaziul reformat din orașul unde își avea domiciliul. Îi solicită sprijinul, deoarece "suplicele" înaintate Consistoriului îi fuseseră respinse, invocându-se motivul că aprobarea stipendiului a fost condiționată de angajamentul de a-și lăsa fratele să urmeze liceul românesc din Blaj. Pentru a-l convinge pe Cipariu să-i susțină doleanța, autorul scrisorii aducea argumentul că intenționase să solicite intervenția ministerului de resort de la Budapesta. A renunțat însă la această intenție

18. Vezi anexa VII/1.

19. Vezi anexa VII/2.

20. Vezi anexa III.

pentru a nu oferi ministerului respectiv prilejul de a se amesteca în viața școlilor blăjene²¹

A doua scrisoare îl avea ca autor pe Ioan Bălaș, participant la luptele contra insurgenților maghiari din 1848-1849 în calitate de viceprefect al legiunii Aurarea Gemina condusă de Avram Iancu. După revoluție a fost mai întâi controlor al domeniilor fiscale de la Tulgheș, între 1851-1860, și apoi asesor la tribunalul din Hațeg până în 1865, când noile autorități l-au destituit din funcție, fără a-i recunoaște dreptul la pensie. Familia numeroasă și situația materială grea în care a ajuns după 1865, l-a determinat să i se adreseze lui Cipariu în 1869 pentru a-l sprijini în acordarea unei burse pe seama fiului său care absolvise anul I al Academiei juridice din Sibiu cu rezultate foarte bune la învățatură²².

În sfârșit, merită să fie menționate și rândurile trimise, la 31 iulie 1864, fostului său coleg de la Blaj, de către Petru Pop. Acesta fusese între 1852-1854 chiar director al liceului blăjan. I s-a adresat lui Cipariu de la Hațeg deoarece din 1862 funcționa aici ca vicar. Scrisoarea a fost prilejuită cu organizarea adunării generale anuale a Astei în vara anului 1864. Ea urma să se desfășoare sub conducerea filologului blăjan, în calitatea lui de vicepreședinte al Astei, întrucât președintele Șaguna era preocupat de obținerea autonomiei bisericii ortodoxe române prin emanciparea ei de sub tutela patriarhiei sârbești de la Karlovitz. În scurta sa epistolă, vicarul Hațegului îl ruga pe Cipariu să-i vestească data precisă a sosirii sale pentru a-i face o primire corespunzătoare. Din scrisoare nu reiese cum a avut loc primirea, dar se știe că adunarea generală a Astei s-a desfășurat în august 1864 la Hațeg sub președinția lui Cipariu. Cu această ocazie el a rostit o documentată cuvântare despre importanța istorică a vestigiilor arheologice de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa pentru formarea și continuitatea poporului român pe teritoriul fostei Dacii romane²³.

Așadar, corespondența intelectualilor hunedoreni cu Timotei Cipariu în deceniile V-VII ale veacului al XIX-lea cuprinde o serie de informații documentare referitoare la viața culturală din acest răstimp a românilor din comitatul Hunedoara. Ea reflectă mai ales aspecte ale situației învățământului românesc, dar și preocupări de natură istorică sau filologică din partea preoților și învățătorilor rurali. Numărul intelectualilor rurali cu preocupări culturale nu era desigur prea mare. Prezența și mai ales activitatea lor trebuie judecată și apreciată însă la nivelul realităților din acea vreme, existente pe plaiurile hunedorene. Fără îndoială că prin nivelul pregătirii lor intelectuale, acești preoți și învățători exercitau o influență benefică în mediul românesc de aici, contribuind la educarea maselor de țărani în spiritul demnității naționale și deci la întărirea conștiinței lor etnice. Un rol asemănător a îndeplinit și desfășurarea în 1864 a adunării generale anuale a Astei la Hațeg, sub președinția omului de cultură și todată de stegar al luptei de emancipare națională care a fost Timotei Cipariu.

În încheiere precizăm că documentele pe care le publicăm mai jos ca anexe, le redăm în forma lor originală, păstrând specificul exprimării din acea vreme, tributară scrierii latinești de nuanță etimologică cipariană. Singura intervenție pe care am făcut-o în texte a constat în adaptarea lor la ortografia actuală.

21. Vezi anexa II.

22. Vezi anexa I.

23. Vezi anexa VIII.

I.

IOAN BĂLAȘ CĂTRE TIMOTEI CIPARIU

Hațeg, 22 septembrie 1869

Reverendissime domnule!

În anu(l) trecut am fost suplicat pentru un stipendiu romanțian de 315 fr. pe seama feciorului meu Ioane D. Bălaș - care depusese examenul de maturitate cu calculi eminenți. Dară fiindcă acele stipendii, cum am înțeles mai târziu, au fost scrise numai condiționat de vacante, suplica a debutat a mi se rezolvi negative.

Acum, terminând numitul meu fecior anu(l) l de drepturi la Academia din Sibiu tot cu calculi eminenți, am suplicat de nou. Cuget a fi de prisos a vă enumera sarcinile care mă apasă cu creșterea și susținerea numeroasei mele familii. Firm în credința că domnia voastră cunoscându-mi trecutul(l), (l)mi veți sprigini cererea, vă rog ca să binevoliti a interveni cu puternicul vot la oferirea stipendiului solicitat, ca Dumnezeu să vă trăiască la mulți ani.

Al reverend(isimului) domnii voastre

Ioane Balaș, asesor

Hațeg, 22/9, 1869.

Original. Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Blaj, arhiva personală T. Cipariu, doc. 1299

II.

MIHAIL DOBO CĂTRE TIMOTEI CIPARIU

Orăștie , 14 noiembrie 1869

Ilustritatea voastră!

În speranța că la suplica mea trimeasă venerabilei Consistoriu metropolitan încă la începutul lunii lui august a.c. - prein care m-am rogat ca să se conceadă fratelui meu Augustin studierea pre venitoriu în gimnaziul reformat de aici, ca așa mai lesne să pot veg(h)ia asupra creșterii dânsului, voliu căpăta rezoluțiunea favoritoaria - am așezat pre numitul meu frate cu luna septembrie în gimnaziul reformat de aci, plătind totodată didactrul și celelalte competențe la casa acestui gimnaziu. Cam prein 10-15 septembrie a.c. am căpătat la suplica menționată de la v(eneratul) Consistoriu rezoluțiunea negativă, sub cuvânt că eu m-ași fi obligat a ține pre frate-mio în gimnaziul dein Blasiu; deci ce era să fac, să-l iau pre frate-mio dein gimnaziul dein Orăștie și să nu perd vreo 11 f. 50 cr. v.a. plătiți. sau să mă rog de nou de ven(eratul) Consistor a-mi concede favoarea respectivă, dovedind, ca și pre baza literelor fundaționale și pre baza concluzului vener(atului) Cons(istoriu), prein care s-au deschis concurs la acel stipendiu și chiar și pre baza praxeii observate de vener(atul) Consis(tor) cu alți stipendiați clainiani, sunt îndreptățit la aceasta.

Însă cu părere de rău au trebuit să mă conving că venerabilul Consistor necum să-mi încuvi(i)nteze cererea, ci încă într-o rezoluțiune oareșicum cam...și a doua suplică a mea (a) rezolvat-o negative.

Eram să recurg la în(alt) Ministeriu de Cult în contra acestei rezoluțiuni; însă am tremurat înaintea ideii de a provoca amestecul Ministeriului în această cauză; prein urmare, am cercat să văd dacă a-și putea să capăt stipendiul și rămânând frate-mio aici; și așaia m-am rogat de amicul și vărul Pop Matheiu ca să cerce a-mi scoate stipendiul respectiv. Dânsul însă, dein septembrie până acuma nu mi-a răspuns nemica, ci de la un al treilea am înțeles că dânsul, fără spriginirea ilustrității voastre, nu ar putea scoate stipendiul respectiv.

Deci, cu toată reverința, vin a mă roga de ilustritatea voastră, ca, dacă este cu puțință să binevoști a mijloci scoaterea stipendiului amintit ca să nu fiu fără de voia mea silit a cerca ajutoriu străin în această cauză.

În urmă, rogându-mă nobilelor simțăminte ale ilustr(ității) voastre, rămân cu toată stima cuvenită al ilustrității voastre supus serv.

Orăștia, 14 novembrie 1869

Michaele Dobo, secretariu judecătoresc.

Original. Doc. 1488 la Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond citat.

III.

GEORGE CIACLAN CĂTRE TIMOTEI CIPARIU

Deva, 14 noiembrie 1857

Reverendissime domine!

Știu că bibliotecile din Blașiu, precum a seminariului și a episcopului, așa și a mării tale, s-au gefuit, spart, cu trecerea magyariilor prin Blașiu; atuncea, în tris'a revoluțiune, au fost un chirurg cu trupe magiare în quartir la Schnader, cu numele Spanyik Iosef, care acuma se află în Deva; hoțul acesta au vândut la un popă jidovesc aicea o carte jidovească cu 25 f.cm. argint. Popa mi-au spus că această carte numai în bibliotecă mari se află. Cu graba, inscripțiunea cărții la acestea o am redus: Iuonnis Buxtorfi, Concordantiae Bibliorum hebraicae etc. etc. etc. Basiliae, Sumptibus et tipis Ludovici König, 1632; mai întorcând: Tabulae Codicum hebraicarum.

Cartea e pe filere ²⁴ de o coală tipărită și legată cu pele groasă de o palmă de un lat de mână; se vede că rău s-a conservat, fiind la acela tâlhariu ici, colo, tipată. Această carte au biculit-o jidovu (cu) 100 f. cm. conv ; însă e sechestrată prin mine până când voi căpăta valos ²⁵ de la măriă tua despre cunoașterea acestei cărți, au ba? De acolo-i, au nu? Hoțul de chirurg mi(-)i foarte suspicios, căci din haine bisericesti și-au făcut poploane; așaiaară, desigur știind acestea la tâlharul acesta, mă rog să-mi trimitteți o plenipotență, ca cu întervenirea dregătoriei d-aicea cu pripă să caut în cazu(l) lui. Hoțul acesta mi(-)i foarte suspicios, că se vorbește de comun că înainte de revoluțiune ar fi gefuit și beserica de la Zaizon ²⁶, nu știu, cei unită, au cei neunită ? Măriă tua să-mi scrieți că dreptu-i că s-au gefuit beserica unită din Zaizon. Acest tâlhariu se vorbește că și în temnița în G(h)erla au fost pentru această faptă; are multe nume; se chiamă și Halasi Iosef, Spanik Iosef...

24. Filere = foi, file.

25. Válasz = răspuns.

26. Zaizon = Zizin.

Destul, că rog zelul măriei tale, care-l cunosc că-l ai cătră națiune, literatură, cătră beserica Blașiului, să-mi scrii deodată, că din ce materie au fost hainele besericii care se-au gefuit? ce felu de față, coloare, posomânt de aur? de argint?, cu fire de aur sau cu de argint cusut? patrafir, au haină deasupra?

Dobândind celea cerute de la măria tua, mai multe de-altă dată te voi înștiința. Sum a(l) măriei tale fiu unilit

Deva, 14 novem. 1857

Georgiu Ciacian, posesor în Deva

Original. Doc. nr. 1446, la Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond citat.

IV.

IOAN FODOR CĂTRE TIMOTEI CIPARIU

Hunedoara, 29 decembrie 1853

Reverendissime domine canonice!

După primirea grațioasei a măriei suale prea luminatului nostru domn arhiepiscop din 15/3 nov. a.c. emanatei ordinațiuni, prin care părintește ne face cunoscut, cum că cu 1 ianuaru (al) anului 1854 se va da la tipariu Gramatica elementarie a limbei române. În tot modul nu lipsii prin circulariu a îndemna pe frații preoți districtuali de aici spre prenumerare la acest op scump și de mult dorit; și, cei mai mulți neștiind cu litere strămoșești ceti, fără numai cu cele cirilicești, nu prenumeră numai doi pe două exemplare, a căroro bani, adecă 2 fl. m.c., împreună cu al meu 1 fl. m.c. pe alt exemplar, adecă peste tot 3 fl. m.c., trimit aici închiși, împreună cu adresatele nume a prenume(r)anților, pofind ca d. D-zieu se-ți deie putere și ajutoriu de sus, cât acest thezaur scump și gpeprețuit să-l poți da la lumină. Dealtmintrile cunoscutelor afecturi recomandându-mă, rămân al măriei tuale prea umilt serv

Hunedoara, 29 decembrie 1853

Ioane Fodor, v(ice) protopopul
Hunedoarei g(reco) catholice

(În anexă lista abonaților): 1. Ioane Fodor, v(ice) protopopul(l) Hunedoarei - 1 exem(plar); 2. Nicolau Popovits, parochu unit în Boosiu - 1 exemp(lar); 3. Nicolau Popovits, paroch unit în Gielar - 1 exemp(lar).

Original. Doc. 1561 la Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond citat.

V.

IOAN IANȚA CĂTRE TIMOTEI CIPARIU

1.

Sarmizegetusa, 17 mai 1868

Grădiște, 17 mai 1868

Mărite domnule canonice!

De mult și de multe ori am dorit ca să potiu afla pe ruinele noastre ceva antic(h)ități însemnate; însă și de vor fi, acum nu prea seapă oamenii noștri după dânsese; și așa nici că am potut servi cu ceva! Dein (în)tâmplare însă, scoase un om într-o ogradă a sa o piatră cu inscripțiunea de ceea parte în ordine și cu toate semnele și acuratețea decopiată.

Piatra are formă lungăreață ca de 3-4 unci(i) și lată de 2 1/2, ear grosimea de o palmă. Se află întreagă, pe margini înflorată (sculptată). Am voit să o cumpăr, însă a cerut prea mult pe ea, în sperarea că posesorii nobili (!) va da prețul 20 fl. v.a. Mirare! Stă și acum nevândută.

Inscripțiunea:

D M
P. PONT. SECVNDINO
V. AN. X.M.III.D.XXIII
P. PONT. BLANDOVXAVI DVII
P. PONT. PONTIANFILIS
ET. VALERIAE.
BLANDINAE. CONIUGI
V. IX. ANN. LXV.

Părerea suptscrisului e că ar fi fost un epitaflu. Ear înțelesul sum convins că mai bine-l veți precepe dvoastră.

Drept aceea, pentru statul cunoștinței (!) mi iau îndrăzneala a v- o face cunoscută.

Taxa pentru Arhivu cred că ați primit-o.

Între altele, aflându-mă cu toată familia sanătos. salutând pe fratele Georgiu ²⁷ și domnia ta. sărutându-vă dreapta rămân mărit dvoastre plecat fiu

Ioane Ianța,
v(ice)archidiacon (al) distr(ictului)
Ulpiu Trajană g.c. și parohu(!) Grădiștei

Original. Doc. 1618 la Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond citat.

²⁷ Autorul scrisorii se referă la profesorul blăjean George Rațiu, cu care era prieten

2.

Sarmizegetusa, 29 mai 1879

Reverendissime d. canonice!

Cu plăcere vin a vă comunica această inscripțiune aflată în capătul (h)otarului Ulpiei Traiane (Grădiște), între doe căli, pe una peatră părăcânită, în lungime de 9 palme și în grosime de 4 palme. Mijlocul e quadrat, ear parcanele mai cresc (cu) o palmă în lățime, ear formatul e acesta:

D. M.
 QAVRELIOQF.
 PAPTERTIO
 DECRET FLAM IN
 COL. SARM.
 QUAURELIVS
 SATURNIN VS
 AUG. COL.
 ET. PROSHOD VS.
 ET. LOGISM VS
 LIB. ET. H ERED
 F. E.

Această piatra fiind mare și grea nu s-a întors pe fața dedesupt ca să se poată lege și inscripțiunea acolo aflătoare. dai fiind răsturnată cu vârful cătră apus, s-a potut lege inscripțiunea descrisă, cu acea oserbare însă, că în partea deasupra, cum stă culcată piatra, se află inscripțiunea întreagă, după cum am arătat. Ear în coastele ei de ambe laturile se află tot această inscripțiune, numai cu compendiale de mine făcute și însemnate cu parantezele.

Când se va rădica această piatra, care nu poate fi altceva decât epitafiu și aflându-se încă inscripțiunea și pe fața a 4-a. (î)mi voliu lua onoare a vă comunica.

Între altele salutând și pre fratele Georgiu - sărutându-vă dreapta remân r-simei d-voastre plecat serv

Grădiște, 29 mai 1870

Ioane lanța. v(ice)protopopu(!)
 Ulpiei Traiane

Original. Doc. 1619 la Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond citat.

3.

Sarmizegetusa, 12 ianuarie 1871

Mărite domnule canonice!

Nu știu dacă veți continua și pe anul venitoru prețuita foaia "Archivul" sau ba? Eu însă voi fi și pe acest an abonatul m(ăriei) dvoastre; cauza că nu știu nu e alta decât că de la nr.38, an(ul) expirat, nu am mai primit nece un nr. Deci umilit vă rog, ca și deacă nu veți continua pe anul venitoru, să benevoljiți nril. neprimiți, ad(ică) nr. 39 et următoril, a ml-î spedul, având volla întreaga foale a o lega laolaltă.

Cu acestea, sărutându-vă dreapta și salutând pe fratele George și chiar dr. Ioane, răm(ân) măr(lei) dvoastre plecat și erb

Grădiște, 12/I, 1871

Ioane Iarța, protopopu(l) Ulpiei Traiane
g(reco) c(atolice)

Original. Doc. 1620 la Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond citat.

VI

ȘTEFAN MOLDOVAN CĂTRE TIMOTEI CIPARIU

Lugoj, 27 Iunie 1857

Reverendissime domnule canonice!

Batăr că am avut intențiune și m-am și silit din toate puterile mele ca amoarei și confidenței r(everend)ss(i)mei dtale să corespund, însă când m-au impresurat năcazul n-am avut ce face și am fost strămtorat "să mă dau după păr"; și așla nici banil pentru cărțile de la r(everend)ss(i)ma dta ridicare, nici inventarille besericilor vicariatului Hațeg sau batăr extrasul cărților besericești dintru acelea, după cum m-am fost apromis, n-am trimis; însă acum au trecut de mult timpul pășirei de azi pe mâne și ml se cade a eși la vedeală întocma; deci, r(everend)ss(i)me d(om)nule, pentru cărți primește de la mine acum odată numai cunoașterea statul manipulașunei lor după cum este. Eu cărțile scolastice le-am dat profesorului Simeone Uliplanu, ca să le împărțească la pruncil scolastici; dânsul aceasta au făcut; pre când a venit strămtoreală să le plătească mi-a dat o adeverință, prin care se cunoaște datoriu (de suma anumită), spulnd că banil l-au folosit pentru susținerea sa de azi pe mâne, până când se va întări de la Guberniu plata lui pe a.c. în 300 f.m.c. croită. Eu, știindu-l că se jer(t)fește pentru binele public, fără de a avea vreă plată ascurată, am plecat capul și am zis că voi mai răbda până la desfășurarea stărei școalei acela; ba auzind în zilele acestea starea cei mizeră în carea se afiă dânsul și soțiuil său Denușianu în timpul de acum, după depărtarea mea de acolo, încât nu au ce ce să-și cârpească batăr cizmele și să plătească vltul, le-am exorat ajutoriu de la Ilustritatea sa d(omnu) ep(lecop), carele le-au și trimis

câte 20 f.m.c. Tantae molia est nostram renascere gentem²⁸. Deci, pentru plățirea cărților, cum ați răbdat cel mult, mai rog încă puțină așteptare; că de așa fi eu în stare mai bună, acum i-ași trimite toți, fără a mai zice un cuvânt; însă, după ce ajustarea dinlontu orășenească a caselor mele de locuință a suit la 800 f.m.c. și pentru diploma canonicăască îmi rețin în casă 400 f.m.c. și această sumă se scurge tot din plata mea numai de pe a (nul) curg(ător), încât eu sum strâmtorat în decursul anului acestuia a mă susținea pe mine și familia numai cu 400 f.m.c., așa am socotit că mai bine cu r(everendi)ss(i)ma dta să mă compromit întră 4 ochi, fiindcă amoarea r(everendi)ss(i)mei dtale va acoperi neajunsele acestea până la timp mai bine venit, decât să plăteasc acum r(everendi)ss(i)mei dtale și apoi să mă compromit cu străinii; însă, învingând acestea pedeci, când acum 1 cr(ei)ta)riu mi(-i) mai scup decât preste un an 10 fl., cu amoare și mulțămită voi depune suma pentru cărțile câte am rădicat, ori voi primi de la datornicii de pe Țara Hațegului, unde am rest de 150 f.m.c. adaus tot de pe cărți, calendare și gazete, dat specifice fr(atelui) Ath(anasie) Philip, par(ohul) Hațegului, ca să mi-i scoată pe rând, ori că nu voi primi și ori că voi mai vinde din cărțile ce se află la mine nevândute ori că nu voi vinde, datoria întreagă o voi plăti cu mulțămită; numai și r(everendi)ss(i)ma dta frumos ești rugat, ca să facă bunătate și să extragi din însemnări, că cu cât sum datoriu și extrasul să mi-l trimiți; că așa de așa muri cu grabă, să las dispunere limpezită fiilor mei spre depurarea sumei aceia. Iară inventariile besericilor prememorare eu le-am făcut în 3 exemplare și unul l-am adus cu mine aici pentru Ordinariat; dintru carele, după cum m-am apromis, am scos aici sub % alăturatul extras al cărților pentru r(everendi)ssima dta spre întrebuințare²⁹; lucrul a fost greu de deplinit, însă volenti nihil est difficile³⁰; numai vine întrebarea că oare lucrând eu așa, apropiatu-m-am de intențiunea r(everendi)ssimeii dtale pentru acest feliu de lucru sau doară oleum et operam perdid³¹.

Almintrea, cu fii(i) mei cu tot vă saluteziu și rog pentru fiul meu Iustin testimoniu scolastic, ca să văziu câtă rușine mi-a făcut purtându-se slab, că de onoare nu am după dânsul sperare, fiindcă aceasta s-a păstrat de la providență mai cu seamă pe sama părinților de altă soartă mai nevăzută ca a mea.

Și expertei amoare, cu totul recomandat rămâi reverendissimei dtale credincios serbitoriu frate

Logoșiu, 27 iun. n. 1857

Șt(efan) Moldovan, can(onic) lector

Original. Doc. 1831 la Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond citat.

28. Tantae molis est nostram renascere gentem = Renașterea neamului nostru este o sarcină atât de grea.

29. Evidența cărților trimise lui Cipariu de către vicarul Ștefan Moldovan a fost publicată de L. Patachi cu titlul "Cărți vechi românești din Țara Hațegului de pe o listă din 1857, în Studii și cercetări de bibliologie, III, 1960, p. 283-284.

30. Dacă voinști, nimic nu este dificil.

31. Uleiul și opera s-au pierdut (fără folos. inutil).

VII.

GAVRILA POP LASLO CĂTRE TIMOTEI CIPARIU

1.

Hațeg, 1 iunie 1858

Măria ta!

Salutându-vă, trimit aci Ciaslovul dein Peșteana, tipărit în anul 1652. Pravilioara și Tipicul s(fintei) Liturgii încă nu le-am putut căpăta, fără le voi căpăta cât mai curând, și le voi trimite. Cu această ocaziune îmi iau și eu îndrăzneala a vă ruga să binevoști cu doue-trei ordine a mă înștiința unde suntem cu treaba sinodului? Fi-va ceva dein el sau ba? Pre lângă aceasta mă rog să binevoești a-mi face cunoscut măria ta ce s-au întâmplat cu niște manuscrise geogr(afice) a(le) mele acolo la Blașiul trimise de la Guberniu spre a se cenzura; și oare este speranță să se primească ? Seau ba ?

Recomandânu-mă sincerelor simțiri cu toată onoarea rămân a(l) măriei voastre aplecat serv

Hațeg, 1-a iuniu, 1858

Gavril Popp, vicariu

Original. Doc. 2023 la Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond citat.

2.

Hațeg, 1 decembrie 1860

Măria ta! Domnule canonic!

O gazetă magiară, "Idök Tanuja" ³², în nru. 270/1860 s-a sculat asupra articolului meu publicat în Foaia sub num. 64 și mă refutează ex tripode; între argumentele aduse asupra articolului aduce din Ștefan Forgáts, ³³ libr. II aceste: "Valachiae duae provinciae fuerunt hungaricae" ? ³⁴ Eu pre acest scriitoriu nu-l am la mână, fără de cetit l-am cetit în Clușiu; mia-m însemnat unele diŃ el, între altele din libr. II, pag. 153 aceste: "Duae Valachiae, Transalpina et Cisalpina, singulae voivodas habent quorum fines usque ad Pontum Euxinum praetenduntur" ³⁵; și așa în edițiunea ce o am cetit nu stă că: Duae Valachiae provinciae fuerunt hungaricae ? De unde prin această (!)mi iau îndrăzneala a te ruga pre măria ta să binevoești, de cumva ai opul lui Ștefan Forgáts, a cerca locul mai sus însemnat cum se află ? Așa cum am eu însemnat sau cum citează gazeta "Idök Tanuja" ? Și cât mai în grabă să binevoești a-mi scrie despre aceasta. Despre excelența sa domn metropolit auzim cu durere cum că e beteag la Orăștie la d(omnul) Demetriu Moldovan. Ne bucurăm

32. Idök Tanuja (Martorul vremurilor) = ziar budapestan.

33. Autorul scrisorii se referă, de fapt, la Forgách Ferenc, istoric maghiar din a doua jumătate a veacului al XVII-lea și nu la groful Forgách Istvan care a fost un politician ungar din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și de la începutul celui următor.

34. Cele două Valahii, au fost ungurești.

35. Cele două Valahii, al căror hotare se întind până la Marea Neagră au fiecare în parte voievod.

dealtmentrele pentru manifestările date din Blașiu în contra unirei Transilvaniei, care pentru noi e o groapă unde să perim, mare unde ca râurile cele mici să ne înecăm și perdem.

Recomandat nobilelor afecturi ce cea mai sinceră simțire rămân a(l) măriei tale obligat
Hațeg, l-a dec. 1860

Gavril Popp, vicariu foran(eu)
rom(ân).

Original. Doc. 2033, la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, fond citat.

VIII.

PETRU POP CĂTRE TIMOTEI CIPARIU

Hațeg, 31 Iulie 1864

Reverendissime domnule!

Reprezentanții opidului, având de scop a vă primi la intrare în opid, voesc a vă înștiința cu acea rogare, ca să veniți cam încet, până când acest expres va putea veni încoace să ne spună despre dorita sosire a r(everendi)ssimei d(om)niei voastre.

Rămânând cu distinsă stimă al r(everendisimei) dniei voastre devotat fiu

Hațeg, în 31 iuliu 1864

Petru Pop, vicariu for(aneu)

Original. Doc. 2060 la Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond citat.

IX.

TEODOR PETRIȘOR CĂTRE TIMOTEI CIPARIU

Deva, 3 martie 1873

Mărimea voastră!

În 24 ianuarie a.c. ați benevolit a mă încunoștința că Arhivul se află de la început, 1 exemplariu cu 12 fl. v.a. Cu tot respectul vă rog să binevoliți, de se poate, a-mi trimite două exemplariă, așa ca să vi le plătesc în rate lunare cu câte doi floreni exemplariul, pentru că odată să-l plătesc dein modesta-mi leafă nu pot.

În speranța că voi dobândi, sum al măriei voastre stimătoriu sincer

Deva, 3 mărțișior (1873)

Teodor Petrișor, prof. de prep(arandie).

Original. Doc. 1986 la Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond. citat.

X.

SIMION ULPIANU CĂTRE TIMOTEI CIPARIU

Hațeg, 28 ianuarie 1858

1.

Reverendissime domnule!

Primind răspunsul mult stimatelor dvoastre dein 10/22 ian.a.c. cum că sunteți prea bucuros a răscumpăra de la mine antichitățile cu prețul numit, m-am bucurat și, promițând că-mi veți trimite banii vă și rog să binevoiți a-i trimite aici la Hațeg, că până către finea lui februarie a.c. voi fi tot pe aici, până adeva voi face examen cu pruncii.

Iară ce se ține de trimiterea antic(h)ităților, cele mai ușoare, cum sunt bănuții și altele, le voi trimite cu prima ocaziune ce mi se va da; eară cela mai grele, cum sunt petrele acele, fiindcă acum pe iarnă nu se pre capătă ocaziuni până la Blașiu, le voi lăsa la frate-meu Isaia Ulpianu, cooperatoriul în Grădiște, ca să le țină până ce se va căpăta ocaziune, care apoi le va trimite desecur.

Urați-mi fericire în căsătorile r-sme. dle, că în duminica mai deaproape voi ținea solemnitatea căsătoriei cu Măriuța Sălăjan, jună unită de 21 ani de aici, că și eu voi roga pe atotpotintele Dzeu să vă custe sănătos și cu pace în mulți ani, să poteți, pecum până acum așa și de acum înainte, a răspândi salutarile raze a(le) culturai între poporul nostru.

Iară și iară salutându-vă surm a(l) r-mei. dvoastre cel mai aplesat

Hațeg, 28 ian. n. 1858

Simeone Ulpianu, abs(olvent) theolog

Original. Doc. 2267 la Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond.citat.

2.

Hațeg, 4 martie 1858

Reverendissime domnule!

Prein fratele theolog G. Densușianu (î) mi scrieți că n-ați căpătat nici un răspuns de la mine după scrisoarea m(ări)ei tale deinainte și eu cea nu puțin m-am necăjit pe oficiurile poștale, că așa de rău se poartă cu expedițiunea cărților. Eu cu adevărat rme. dle nu am întârziat a vă răspunde, mai precis în a doa mea scrisoară, după cum în prima scrisoară m-ați poțit; ci acel răspuns de bunăsamă pentru aceia nu l-ați căpătat, pentru că s-a perdut pe poștă.

Așa fiind, nu întârziu a vă face a doua oară cunoscut, că eu stau pe aceia ce v-am promis și că acum în urmă mi s-a conces de la Logoșiu a rămânea în Hațeg până la finea întregului curs scolastic, până în iunie a.c.; prein urmare că antic(h)itățile se vor trimite de-a dreptul prein mine desecur cu prima ocaziune ce mi se va da.

Iar antic(h)itățile în specie sunt:

1) statuă de marmoră albă;

2) petre de mozaicuri ce arată 10 separate forme de mozaic, mai puține de marmore, mai multe de cărămidă;

3) un urciur; (un alt urciur l-au luat niște preoți dein Banat fără știrea mea, ci i-am poțit între muștrări să mi-l retrimită cât mai curând);

4) jîgle seu cărămide scrise, 3 frusturi;

5) mărgela, 54 frusturele;

6) bani, 12 frusturi: 7 de argint, 5 de aramă;

7) cheie, două de aramă și un mănunchiu de argint;

8) un nodul seu bomb de aramă și

9) petrecelele aflate în rerunchii unei vaci tăiate în cărnăria dein Hațeg.

Se mai află la d. vicariu G.Pop un cap de marmoră de femeie cu conciu, care așia de frumos arată antic(h)itatea concipurilor de la femeele noastre de pe sate.

Și deacă după această scrisoară-mi veți trimite banii, nu mă voi întrista.

Parola rme. dle, primiți-mă între oamenii m(ăriei) voastre și voi fi a(l) rmei. domniei voastre cel mai aplecat serv

Hațieg, 4 martiu n. 1858

Simeone Ulpianu, docente

Original. Doc. 2268 la Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond citat.

3.

Ploscabaia, 3 februarie 1861

Ploskabánya, 3 februarie n. 1861

Reverendissime domnule canonic!

Aici închisa poeziă am volie să o dau la tipărire și o trimit ca văzându-o rma. dta. să binevoliască a-mi rescriă de se poate acolo în tipografia seminarului au nu; și de se poate, de lipsă va fi ca să merg și eu la tipărire-i, au nu; și deacă ași tipări 300-400 exemplare, cu ce prețiu?; că eu nefiind versat în ast formă de lucru, nu cunosc toate recerințele împreunate cu tipărirea unei cărți. Eară când s-ar putea pune su(b) tipariu, pote-s-ar aștepa, ca apoi să deschid prenumerațiune la ea? Pe lângă aceste, eu o mai trimit și cu acel scop, ca cetrindu-o rma. dta. să binevoliască a îndrepta cele de îndreptat.

Eu cu adevărat am urmat modul vorbirei dein Teara Hațegului; însă totuși las volia rmei. dtale, ca ce s-ar vedea cu cale și în modul vorbirei și a(l) scrierei și pentru ușurarea tipărirei și deodată pentru eleganța vorbirei, să mute, să lase afară seu să mai adauge. În toată cercustarea însă rog pe rma. dta. să binevoliască a o lua în a sa favoare și considerațiune și a-i ușura tipărirea în modul ce l-ar cugeta mai bun.

Finanțele mele, ca a vecărui preot tânăr, sunt mai slabe, decât să pot depune o sumuliță mai mare îndată jos; o părtinire însă bună a unui mecenat poate să ajute, ca și noi cei săraci - însă nu de averi înțelesuale - să eșim cu câte ceva în lume, deacă ne dă inima.

Eu știu că rma. dta. va fi ocupat cu obiecte cu mult mai interesante decât poezia mea; ea însă pe toată întâmplarea acum are timpul său de a se tipări. Pentru ace(e)a, cu toată confidența o și trimit, nedisperând de bun rezultat după rogare; după care cu dorire și aștept buna rescriere; cu acestea; recomandându-mă, rămân al reverendissimei domniei tale cel mai aplecat serv

Simeone Ulipanu
parochul în Ploscabania

Original. Doc. 2269 la Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond. citat: publicat de Ștefan Manciușea, Contribuții noi la viața și activitatea lui Timotei Cipariu, Blaj, 1944, p. 27

4.

Sarmizegetusa, 15 iunie 1862

Reverendissime domnule canonic!

Subscrisul am fost trimis în primăvara anului trecut un manuscris cu versuri sub titlul: "Pintea seau icoana iobăgiei dein Țeara Hațegului", cu acea umilită rogare ca să binevoliască prea on(orat) dta a-și da opiniunea despre aceasta; însă până acum nici un răspuns am căpătat.

Acum de nou rog pre on(orat) dta să binevoliască a lua sub ceva cenzurare și apoi, cu reflesiunile sale, a mi le retrimite la Grădiște în vicariatul Hațegului.

Tot subscrisul, în zilele de curând trecute, aflai, în călătoriile mele scrutătoare de lucruri naturale, mine de argin) foarte bogate în munții Boușarilor de Jos, deincolo de Poarta de Fer.

Aplecându-mă și poftindu-vă multe zile pe câmpul literaturii noastre, rămân al prea onoratei dtale cel mai aplecat serv

Grădiște, 15 iuniu n. 1862

Simeon Ulpianu,
parochul gr.cat al Grădiștei

Original. Doc. 2271 la Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond citat.

DER BRIEFWECHSEL EINIGER INTELLEKTUELLEN AUS DEM KOMITAT HUNEDOARA MIT TIMOTEI CIPARIU ZWISCHEN 1850-1875

- Zusammenfassung -

Der Briefwechsel einiger Intellektuellen aus Hunedoara mit dem Kanoniker und Wissenschaftler Timotei Cipariu im 5-7. Jahrzehnt des 19. Jh. vervollständigt die urkundliche Grundlage hinsichtlich des kulturellen Lebens der Rumänen aus dem Komitat Hunedoara. Er widerspiegelt vor allem die prekäre Lage des rumänischen Schulwesens in den ersten Jahrzehnten nach der Revolution von 1848-1849 in diesem Kreis, die übrigens jener aus den anderen administrativ-territoriellen Einheiten Siebenbürgens ähnlich ist. Gleichzeitig beweist der Briefwechsel, daß die wichtigsten Träger und Teilnehmer an den verschiedenen Äußerungsformen des kulturellen Lebens aus den Reihen der Pfarrer und Lehrer stammten, die sowohl in den Städten als auch in den Dörfern tätig waren. Durch ihre Tätigkeit brachten die Intellektuellen ihren Beitrag zur Bildung der Bauernschaft im Sinne der nationalen Würde und des nationalen Stolzes und trugen dadurch zur Festigung des nationalen Bewußtseins bei.